

@ntroposofie en internet

Zegeningen en kwalen van de computer

Miljoenen mensen surfen dagelijks over het internet. Om informatie te halen en contacten te leggen. De fascinatie voor deze digitale wereld gaat ver. Alsof de wereld alleen maar 'online' bestaat. Herman Boswijk vindt computers nuttig, maar ze blijven voor hem 'quasi universeel gereedschap van een pseudo-universum'.

Herman Boswijk

bibliothecaris Antroposofische Vereniging

Als er één fenomeen is dat laat zien hoezeer de ontwikkelingen in onze cultuur in een stroomversnelling zijn geraakt, dan is dat wel het internet. Nog maar zo'n zes jaar geleden had vrijwel niemand ervan gehoord. En nu: gedurende het eerste kwartaal van dit jaar heeft 55% van alle Nederlanders weleens over het internet gesurft. Bijna dagelijks melden de media nieuwe feiten, cijfers en ontwikkelingen. Heeft u nog geen aansluiting? Wat? U heeft zelfs geen computer? Als je afgaat op het grenzeloze optimisme waarmee de digitale (r)evolutie wordt verwelkomt, bent u niet meer van deze tijd. En de toekomst kunt u helemaal wel vergeten. U heeft de boot gemist! (Waarom moet ik nu ineens aan de Titanic denken?)

Internet

Het internet is een netwerk van computernetwerken. Toen de Russen in 1957 de eerste kunstmaan lanceerden, startte het Amerikaanse ministerie van defensie een project, dat mede tot doel had de kwetsbaarheid van computersystemen te verkleinen door ze op een niet-hiërarchische manier met elkaar te verbinden. Dit leidde in 1969 tot de realisatie van Arpanet, aanvankelijk bestaand uit vier computers van Californische universiteiten. Vier jaar later waren dit er zo'n 40. Tegen 1980 werden ook andere netwerken aangekoppeld en ontstond de naam Internet. Het geheel diende vooral de wetenschappelijke informatie-uitwisseling (e-mail). Met het einde van de Koude Oorlog in 1989 werd het opengesteld voor deelname van buiten de VS. Inmiddels waren er al meer dan 100.000 knooppunten in het net. Vanaf 1993 begon het World Wide Web (WWW) zoals we het nu kennen vorm aan te nemen. Naast tekst ontstonden er mogelijkheden voor beeld- en geluidswaergave. Niet-wetenschappelijke organisaties en privé-personen deden hun intrede. In 1995 waren er al 5 miljoen knooppunten in het net.

Het is me opgevallen dat je in Nederland buitengewoon weinig kritische geluiden hoort over de computer en het internet. Duitse en Amerikaanse literatuur daarover is hier niet bekend, laat staan vertaald. Ook binnen de antroposofische beweging heerst grotendeels stilzwijgen. De enige mij bekende recente publikatie, een rapport van het Onderzoekscentrum van Hogeschool Helicon, komt tot de conclusie dat het zinvol is vijfde- en zesdeklassers aan de computer te zetten. In deze pedagogische context wordt nog wel af en toe tegengesputterd, in schoolkranten. Maar ook daar hoor je veelal geluiden zoals het volgende betoog, afkomstig van het 'discussieplein' van de website van het blad Vrije Opvoedkunst: 'Mensen waar hebben we het eigenlijk over? Moeten onze kinderen zich kunnen redden in deze maatschappij of niet? Dat wij ze een breder gedachtengoed meegeven is hierbij heel belangrijk maar verlies vooral niet uit het oog dat computers in deze maatschappij thuishoren! We leven niet meer in de tijd van Steiner en we kunnen

niet blijven hangen in zijn gedachtengoed, de wereld veandert en een beetje slim mens verandert mee, als ouders kun je je af vragen in hoeverre je doseert als het om spelletjes gaat met de computer, maar verbieden? Kijk naar de amisch.....ik vind ons antroposofen er wel eens een beetje op lijken, alles wat modern is wordt maar afgewezen als is het een kwaad iets.....heel eng vind ik dat.'

Het kan natuurlijk niet de bedoeling zijn om op een oppervlakkige manier alles als een 'ahrimanisch' complot af te doen. Maar als ik lees en hoor over de geweldige zegeningen van de automatisering die ons in de nabije toekomst staan te wachten, ben ik verbaasd dat niet veel meer mensen zich op hun hoofd krabben of in lachen uitbarsten. Wat vindt u hiervan: 'over een tijd zullen onze keukens en toiletten het voedsel dat we eten zo nauwkeurig in de gaten houden, dat de gezondheidszorg zal verdwijnen. We zijn op weg van een wereld waarin de dokter zo af en toe een beetje informatie krijgt naar een wereld waarin ons lichaam 'online' is.' Aldus een professor van het bekende MIT (Massachusetts Institute of Technology). Het is niet moeilijk om tientallen andere citaten met gelijksoortige strekking te vinden. Alles zal gemakkelijker en eenvoudiger worden, we zullen meer tijd hebben, alles wordt voor ons gedaan, de broodrooster haalt de weersverwachting op, de koelkast bestelt de boodschappen, de wasmachine belt zelf de monteur. Wij mensen hoeven nergens meer aan te pas komen.

Een dergelijke hoera-stemming heeft in de vorige eeuwen vaker de ronde gedaan. De auto, het vliegtuig, de telefoon, de radio, de televisie, de ruimtevaart: aan al deze uitvindingen zijn geweldige mogelijkheden toegekend, die van de wereld een betere plaats zouden maken. Hebben ze dat gedaan?

Andere geweldige mogelijkheden die het internet ons biedt en nog zal gaan bieden hangen samen met de begrippen 'informatie' en 'communicatie'. Het internet maakt de burger mondig en versterkt daarmee de democratie. Alle informatie is beschikbaar en je kan overal over meepraten. Contact met gelijkgezinden is niet meer afhankelijk van je sociale mogelijkheden of je mobiliteit. Vrijheid en gemeenschapsvorming. Er gaat werkelijk een nieuwe wereld voor je open. Maar wat is dit voor een wereld? En wat voor invloed heeft die op onze 'echte' wereld?

U moet hier van mij geen diepgravende analyse van deze problematiek verwachten. Daar is dit niet de plaats voor. En ik beschik niet over de tijd en de kennis die daarvoor noodzakelijk is. De literatuurlijst aan het einde kan de geïnteresseerde verder helpen. Maar een aantal vraagstukken wil ik wel aanstippen.

Balanceren

Om te beginnen is het evident dat de dagelijkse omgang van honderden miljoenen mensen (waaronder ik zelf) met deze techniek niet zonder gevolgen kan blijven voor hun gezondheid. Nog afgezien van specifieke klachten, zoals de bekende muisarm (rsi), vormt het werken met deze 'koude' machines een aanslag op je levenskrachten. De meesten van ons zijn waarschijnlijk al zo afgestompt dat we het niet eens duidelijk meer merken. Maar het vele uren gespannen stilzitten voor zo'n stralingsmonster moet schadelijk zijn. Bij de ontwikkeling van deze apparaten is er natuurlijk ook vrijwel geen aandacht voor dit aspect geweest. Fascinatie door de grenzeloze mogelijkheden enerzijds en anderzijds winstbejag hebben vooropgestaan.

En wat is de invloed op ons zieleleven en daarmee op onze samenleving? Elk stuk gereedschap waarmee we werken beïnvloedt onze kijk op en onze verhouding tot onze omgeving. Wie alleen een hamer heeft zal geneigd zijn alles als een spijker te behandelen. De computer is een quasi universeel gereedschap en het internet zijn pseudo-universum. De ultieme stap in deze ontwikkeling zou worden gezet met de totale vervanging van onszelf door perfecte robots. Absurd, nietwaar? En zover zal het natuurlijk ook niet komen. Maar de tendens is er. Als we vooral oog hebben voor die aspecten van onze wereld die in regels (algoritmes) beschreven kunnen worden, hoe ongelooflijk complex die beschrijvingen ook mogen zijn, dan is er geen toekomst meer, alleen nog verleden.

Stephen Talbott

Verruimen computers onze mogelijkheden?

Zeker. Bijvoorbeeld, de computer kan veel beter dan wij ingewikkelde gegevens berekenen en analyseren. Het waarschuwend geluid dat bij dit feit hoort heeft te maken met de eenzijdige tendensen die in toenemende mate bezit hebben genomen van onze cultuur sinds het begin van het natuurwetenschappelijke tijdperk; tendensen om begrip en betekenis te vervangen door analyse en berekening. Je zou kunnen zeggen dat computers vrijwel de vervolmaking van deze eenzijdigheid zijn. Daarom zijn ze in alle opzichten zo risicovol, maar zeker niet intrinsiek "boosaardig". Eenzijdigheid kan door de juiste inspanning in evenwicht worden gebracht.

Is het internet niet onvervangbaar als informatiebron?

Dat kan het worden als we ervoor kiezen alle andere informatiebronnen te vervangen. Maar het beslissende punt is dit: opvoedings- en onderwijsvraagstukken zijn in de recente geschiedenis nooit het gevolg geweest van een tekort aan informatie. We waren al een informatiemaatschappij voordat de computer zijn intrede deed. Ons probleem was al het omgaan met een teveel aan informatie; selecteren, evalueren, begrijpen. De enige manier om zinvol met informatie om te gaan is: ervaren wat betekenis is, een onderneming die meer dan wat ook vraagt om verbeeldingskracht.

Maakt het internet ons versnipperd?

Het internet doet niets. Maar de verleiding van versnippering is groot. Denk aan de nerveuze behoefte om helemaal up-to-date te zijn (alsof wijsheid afhankelijk is van de beschikbaarheid van de laatste gegevens); het dagelijkse overstromen van de e-mail-brievenbussen; de gewoonte om hals-over-kop nieuwsgroepen en boodschappen te 'scannen'; de versnippering van de werkdag door voortdurend binnenkomende e-mails; het lege najagen van link-sporen, in toenemende mate de gewoonte in zowel het schrijven als het lezen van hypertext-documenten; de wijdverbreide angst om iets te missen; en de loterij-achtige hoop om een "geweldige vondst" te doen op het internet.

Alleen een gevoel van verantwoordelijkheid kan weerstand bieden aan deze uitnodigingen om ons te versnipperen in cyberspace. We moeten onszelf vragen: 'hoe kunnen we bij onszelf blijven, ons middelpunt vinden, en het online-carnaval - voorzover we er überhaupt aan deel willen nemen - in dienst stellen van onze hogere, bewust gekozen doelen.'

Iemand die op een zeer leesbare en boeiende manier deze problematiek heeft beschreven is wat mij betreft Stephen Talbott in zijn boek *The future does not compute. Transcending the machines in our midst*. Hij is antroposoof en werkte jarenlang in de computerwereld als schrijver. Het boek is uit 1995, maar heeft nog niets aan actualiteit ingeboet. Verder geeft hij een elektronische nieuwsbrief uit getiteld *Netfuture*, te vinden op www.netfuture.org. Daar is ook de tekst van zijn boek te vinden. Hij weet antroposofische gezichtspunten naar voren te brengen in gewone taal, zonder jargon, net als zijn belangrijkste antroposofische inspiratiebron naast Rudolf Steiner, Owen Barfield, dat kon. In het kader vindt u enkele citaten van zijn website.

Het gevaar is niet zozeer gelegen in een wereldomspannende boosaardige samenzwering om middels de krachten die in deze technologie werken alle spiritualiteit en ontwikkelingsmogelijkheden in de kiem te smoren. Het gevaar is vooral gelegen in de verleiding om ons te conformeren aan de manier van denken en doen die al onze technologie ons opdringt. De strijd tussen Michaël en de draak vindt niet zozeer plaats in

de wereld om ons heen, maar vooral in ons zelf. En onze instinctieve angst voor deze apparaten is net zo gevaarlijk als een ondoordacht enthousiasme. De omgang ermee doet in nog sterkere mate dan voorheen een appèl aan ons, door innerlijke ontwikkeling onze integriteit te bewaren en bewuste keuzes te maken. Dan kun je ook oog hebben voor de mogelijkheden en kansen die deze technologie ook biedt.

Voor mijn dagelijkse werk in de bibliotheek bijvoorbeeld zijn er duidelijke voorbeelden. De computer stelt me in staat op een zowel snellere als betere manier de catalogus te onderhouden en er in te zoeken. En e-mail is voor zakelijke informatie-uitwisseling een zeer welkome aanvulling op de telefoon: snel, goedkoop, minder opdringerig en je kunt eenvoudig informatie meesturen (dit artikel bijvoorbeeld, naar de redactie van Motief).

Antroposofie op het internet

Het is eenvoudigweg een gegeven dat steeds meer mensen het internet gebruiken voor het zoeken van informatie en het vervolgens stellen van vragen. Dus is het, los van alle voorgaande overwegingen, zinvol voor de organisaties en initiatieven die samen de antroposofische beweging uitmaken, zich te presenteren op het internet. En dat gebeurt ook in toenemende mate. Wat vind je nu als je naar deze informatie op zoek gaat?

Er zijn grofweg twee manieren om op het internet iets te zoeken: via zogenaamde zoekmachines en via wegwijzers. Op de website van een zoekmachine kun je een vraag stellen door één of meer trefwoorden in te typen. Er wordt dan vervolgens gezocht in een groot bestand met verwijzingen dat regelmatig wordt bijgewerkt. Daarna worden de resultaten in beknopte vorm getoond, waarna je met de muis door kunt klikken naar de diverse mogelijk relevante webpagina's. Wat krijg je te zien als je zoekt naar 'antroposofie'?

Ik heb het net gedaan, bij de meestgebruikte Nederlandstalige zoekmachine Ilse. Mij wordt verteld dat er 337 pagina's gevonden zijn. De resultaten zijn, volgens tamelijk ondoordringelijke criteria, op relevantie gerangschikt. Bij de eerste tien verwijzingen verschijnt onze eigen website vier keer, naast enkele new-age websites, een pagina over meridiaan-kleurentherapie, Antrovista (een wegwijzer, zie verderop), en twee pagina's met kritische, om niet te zeggen denigrerende en haatdragende teksten over 'kosmisch racisme' e.d. Daarmee wordt mooi geïllustreerd hoe belangrijk eigen oordeelsvorming is. Veel van deze 'kritische' pagina's, afkomstig van twee websites en grotendeels stammend uit de periode 1994-1998 van voor het 'rassenrapport', geven geen enkele betrouwbare informatie over de antroposofie. Voor de insider stralen de domheid en de onzindelijkheid hem vanaf het scherm tegemoet, maar wat denkt de argeloze bezoeker?

Bij die 337 treffers kom je al bladerend veel organisaties en instituten tegen: de Bond van vrijescholen, de bd-vereniging, scholen, therapeutica, tijdschriften, poppenateliers, geneesmiddelenfabrikanten, landbouwbedrijven, voedingsgroothandels, individuele websites enz. enz. Een bonte stoet! Kortom: antroposofisch Nederland is niet moeilijk te vinden op het internet.

Een overzichtelijker manier om iets te zoeken is via een webwegwijzer, ook wel portal of startpagina genoemd. De meeste websites bevatten pagina's met links naar verwante informatie, maar sommige zijn daarin gespecialiseerd. Een bekende algemene wegwijzer is Startpagina.nl. Daar is ook een zgn. dochterpagina te vinden over antroposofie, maar deze is niet erg evenwichtig en nogal rommelig samengesteld. Antrovista is een veel betere poging. Daar vind je behalve een uitgebreid thematisch overzicht van Nederlandstalige antroposofische initiatieven op het internet ook veel adressen en diverse extra's. En verder is er de links-pagina van onze eigen website, die ook een zeer uitgebreide selectie van Nederlandse en internationale websites biedt. Duidelijke voordelen van een wegwijzer zijn de thematische ordening en een redactie, iemand die de kwaliteit en actualiteit bewaakt. Een nadeel is mogelijk dat bv. toevalstreffers, nieuwe websites en websites met onwelgevallige of dissidente geluiden niet gevonden worden.

Het kan beter

Kijk je naar de kwaliteit van het gebodene, dan zie je dat de antroposofische sites niet ontsnappen aan de algemeen heersende kwalen op het internet, te weten: verouderde informatie, verbroken koppelingen en ondeskundige of onaantrekkelijke vormgeving. Vaak wordt er bij de start een éénmalige inspanning geleverd, waarna de aandacht verdwijnt, doordat er geen geld voor is of doordat er niemand met de vereiste deskundigheid in de organisatie aanwezig is. Als op een pagina met berichten de nieuwste melding van een half jaar geleden is, dan zul je daar niet gauw meer terugkomen. Enkele willekeurige voorbeelden: over het eerder genoemde rapport over computers in de vrijeschool vind je bij Hogeschool Helicon op de website geen informatie; Ruusbroec Symposia kondigt een conferentie uit december 2000 aan; op de pagina 'Actueel' bij de bd-vereniging stamt de laatste melding van eind mei en op de site van de Bond van Vrije Scholen is onder het kopje 'Actueel' ook niets actueels te vinden. Maar zoals gezegd: dit zijn gebruikelijke fenomenen op het internet. Samenvattend kun je zeggen dat binnen organisaties aandacht voor het internet vaak afhankelijk is van individuele initiatieven en meestal nog geen onderwerp van beleid is. Ontbrekende koepelorganisatie is de Federatie Antroposofische Gezondheidszorg met de diverse medische beroepsverenigingen. Verder zijn websites van organisaties vaak nogal voorspelbaar en zakelijk qua informatie en taalgebruik. Voor humoristische commentaren, verrassende gezichtspunten en persoonlijk taalgebruik ben je vooral aangewezen op websites van tijdschriften of individuele pagina's.

Wie een internationale indruk wil krijgen kan terecht bij The Anthroposophy Network, een wegwijzer die vanuit Zweden worden bijgehouden. Wie deze zomer niet op vakantie gaat, kan daar toch uitgebreid virtueel over de grens kijken. Je ziet, niet verrassend, dat de angelsaksische wereld (VS, 189 vermeldingen, Canada, 18, Groot-Brittannië, 53, Australië, 19, enz.) het beste vertegenwoordigd is, gevolgd door Noordwest-Europa (Duitsland, 149, Zweden, 71, Nederland, 42). Ook hier is het beeld wisselend. Maar alles bij elkaar lijkt me de conclusie gerechtvaardigd, dat de antroposofische beweging keurig haar partijtje meeblaast op het internet.

En de Rudolf Steiner Gesamtausgabe, is die al op het internet te vinden? Nee, dat nog niet. De belangrijkste geschreven werken wel, in het Engels en het Duits. En diverse losse voordrachten. Verder nogal wat driegeledingmateriaal. En op een aantal websites kun je de weepspreuk van de week vinden. Maar ik vraag me af hoeveel dit materiaal gelezen wordt. Van een beeldscherm lezen is toch onaangenaam, dus dan moet je het al afdrukken. Dan verdient een boek toch duidelijk de voorkeur.

Wat je op het Nederlandstalige internet nog niet vind maar in het Duits en het Engels wel, is de mogelijkheid tot 'gesprek' en discussie. Er zijn een aantal discussieforums en mailinglijsten. Maar ik moet zeggen dat het niveau van de conversatie over het algemeen niet erg hoog is. Toch kan deze mogelijkheid voor mensen die in hun directe omgeving geen geestverwanten hebben een uitkomst zijn. We overwegen om op onze eigen website binnen afzienbare tijd deze mogelijkheid aan te bieden. Een eerste stap is het 'gastenboek', een pagina waarop mensen hun vragen, wensen en commentaar kenbaar kunnen maken. Daar verscheen kortgeleden het volgende bericht: Ik ben heel blij om op deze manier in contact te zijn met jullie. Wij wonen sinds een paar jaar in Mexico en hier gaat het vrij langzaam met de antroposofische beweging en hier in de buurt is er niets dus wij hebben het gemist. Ik zou graag in contact willen blijven ook al moet het op deze manier. Nog gefeliciteerd met jullie werk.

Literatuur

1. Rudolf Bind (Hrsg.)
Ahriman : Profil einer Weltmacht. - Stuttgart : Urachhaus, 1996. - 322 p.
ISBN 382517090X
Bevat o.a.: Die unerbittliche Pulsschlag des Maschinenherzens : Ahriman und die

moderne Welt der Computernetze / Michael Eggert.

Ahriman und ich über Ahriman und Ich : Bewusstseinsuntersuchungen im Reich der Technik / Andreas Heertsch.

2. Heinz Buddemeier
Leben in künstlichen Welten : Cyberspace, videoclips und das tägliche Fernsehen. - Stuttgart : Urachhaus, 1993. - 120 p.
ISBN 3878389205
3. Uwe Buermann
Techno, Internet, Cyberspace : Jugend und Medien heute : Zum Verhältnis von Mensch und Maschine. - Stuttgart : Freies Geistesleben, 1998. - 166 p.
ISBN 3772512488
4. Flensburger Hefte, Sonderheft 14
Mensch und Computer. - Flensburg : Flensburger Hefte Verlag, 1995. - 155 p.
ISBN 3926841648
5. Bijan Kafi
Online : Ausblicke in die Medienzukunft. - Stuttgart : Freies Geistesleben, 2000. - 187 p.
ISBN 3772512682
6. Rainer Patzlaff
Medienmagie oder die Herrschaft über die Sinne. - Stuttgart : Freies Geistesleben, 1992. - 164 p.
ISBN 3772508472
7. Werner Schäfer
Rudolf Steiner über die technischen Bild- und Tonmedien. Eine Dokumentation. - Bremen : Verein für Medienforschung und Kulturförderung, 1998.
8. Stephen L. Talbott
The futur does not compute : Transcending the machines in our midst. - Sebastopol, CA : O'Reilly, 1995. - 481 p.
ISBN 1565920856
9. Horst F. Wedde(Hrsg.)
CyberSpace, Virtual Reality : Fortschritt und Gefahr einer innovativen Technologie. - Stuttgart : Urachhaus, 1996. - 288 p.
ISBN 3825170950

Websites

1. Antroposofische Vereniging in Nederland www.antroposofie.nl
2. Antrovista www.antrovista.com
3. The Anthroposophy Network www.anthroposophy.net
4. Netfuture, de nieuwsbrief van Stephen Talbott www.netfuture.org
5. Over Owen Barfield, www.owenbarfield.com, bij mijn weten de enige antroposoof aan wie een eigen website is gewijd
6. Zie verder de [links-pagina](#) op onze website.

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 44, September 2001

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl